

**ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ, ՆՇՈՒՄՆԵՐ,
ՎԻՃԱՐԿՈՒՄՆԵՐ**
**COMMUNICATIONS, NOTES
ET DISCUSSIONS**

Ս. Բենեդիկտոսի, որ կը նկատուի Եւրոպայի Պաշտպան սուրբը, ծննդեան 1500ամեակին առկիթով (480-1980), տեղի ունեցան այլեւ-
այլ համալուծմաներ, բանախօսութիւններ եւ հրատարակութիւններ,
դուրս ցայտեցնելով յատկապէս Սուրբին կատարած դերը Եւրոպայի
քաղաքակրթութեան եւ մշակոյթի պատմութեան մէջ: Արդարեւ Ս.
Բենեդիկտոս, իր մտքի ընդարձակ հորիզոնով, ստեղծած է գործ մը՝
որուն ազդեցութիւնը դարերու ընդմէջէն մինչեւ մեր օրերը կը հասնի:
Ինչպէս ինչպէ՞ս կարելի էր իր օրերու ընթացքին մէջ հասնիլ այս գաղափարները,

Մինչև ԺԱ. դար մեր մատենադրութեան մէջ չի յիշատակուիր Ս. Բենեդիկտոսի անունը. առաջին անգամ Ս. Ներսէս Լամբրոնացիին է, որ տարուած հոգեկան ծարաւէ, 1179ին, թողլով Կլիլիկեան սահ-
է, որ տարուած հոգեկան ծարաւէ, 1179ին, թողլով Կլիլիկեան սահ-
մանները, ուղեւորութիւն մը կը կատարէ դէպի Անտիոք՝ այցելելով
բազմաթիւ վանքեր, որոնց կաթօին՝ նաև լատիններու Ս. Պօղոսի բն-
նդիկտեան վանքը:

[illegible]

- © National Library of Armenia

10-000 գերի տարուած՝ բարբարոսներու արշաւանքով, Ս. Պօղոսի վանքն ալ հիմնադրուած կործանած է:

Այդ դէպքերէն քիչ տարիներ առաջ է որ Լամբրոնացիին այցելած է յիշեալ վանքը, որու մասին հետեւեալ արձանագրութիւնը կը թողու մեզի. «... ըստ թուոյ Հայոց ՈՒԸ (628 = 1179) յամի, իմոյ Ներսիսի Տարսոնի Եպիսկոպոսի՝ ի մանկական հասակ՝ ուսումնասիրութեան եւ բարեկարգութեան տենչանալը շրջելով ի վանորայսն, որ առնթիւ մեծի քաղաքին Անտիոքայ, ի լեառն՝ որ Ռասխանձիր կոչի, յափն ծովուն, հիանալի ի տեսանելն զառաքինադարձ միայնութիւն եւ զմաքնութիւն Հոգովմայեցի միաբանակեաց վանորէիցն, որ այժմ կոչին Փռանդ: Եւ իբրեւ ընդ անընթեղ խրս սխրացեալ՝ հարցի ընդ ոմն իմաստուն կրանաւոր, որ ի Յունաց, Բասիլ անուն, Ուստի՞ սոցա այսքան ուղղութեան կարգացա չնորհ, որով գերազանց գտանին այսաւր ձեզ եւ մեզ, պատասխանեաց՝ ի Բենեդիկտոսէ երանեալ հաւրէն, զորոյ զվարսն պատմէ Սուրբն Գրիգոր պապն: Եւ ունի՞ս արդեաւ զնոյն գիրս, ասացի: Պատասխանեաց՝ Այո: Եւ երբ որ առջի իմ: Եւ իմ փոքր մի վարժ գոլով հելլենացի գրոյն՝ ընթերցայ աստ անդ. եւ բորբոքեցաւ յիս ցանկութիւն աստուածային գրոցս թարգմանութեան: Այլ զի ոչ կամէի անձամբ վճարել զգործն, խափանեցաւ յայնժամ»²: Յաջորդաբար Լամբրոնացի կը պատմէ՝ թէ ձեռնարկած է Մեծն Գրիգորի Տրամախօսութիւնի կամ Բանի Պատմողականի գործին թարգմանութեան:

Ս. ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԵՋ

Հայ Զեռագրաց ցուցակները աչքէ անցնելով՝ կը հանդիպինք Ս. Բենեդիկտոսի մէկէ աւելի կենսագրութիւններու, որոնք հետեւեալ կերպով դասակարգուած են բանասէր Յ. Անասեանէ^{2ա}:

1. Մեծն Գրիգոր Պապի չորս գիրքերը՝ Բանի Պատմողականի, որոնք Զաքարիա Պապէն թարգմանուած են լատիներէնէ յունարէնի, ու Լամբրոնացիի ձեռքով ալ յունարէնէ հայերէնի՝ Յերապոլսոյ մետրապոլիտ Կոստանդինի օժանդակութեամբ, Հռոմկլայի մէջ: Այս չորս գիրքերէն երկրորդը կը պարունակէ Ս. Բենեդիկտոսի կենսա-

2. Յիշատակարանի ձեռագրաց, հրտ. ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ԿԹՂ., Անթիլիան 1951, սիւն. 478: Տես նաեւ՝ Հ. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ, Ներսէս Լամբրոնացի Արքեպիսկոպոս Տարսոնի, «Աղգ. Մատենադարան», ձՀԹ, Վիեննա, 1956, էջ 286-287: ԱՆԱՍԵԱՆ Յ., Հայկական Մատենագիտութիւն, Հտ. Բ., Երեւան 1976, սիւն. 1483: Լամբրոնացիի մասին մատենագիտական նորագոյն տուեալներու համար՝ տես՝ B. L. ZEKIYAN, Nersès de Lambron, «Dictionnaire de spiritualité», t. XI, Paris 1981, սիւն. 122-134:

2ա. ԱՆԱՍԵԱՆ, ամգ, սիւն. 1464-1466:

գրութիւնը՝ հետեւեալ սկզբնաւորութեամբ. «Այր ոմն էր շնորհօքն Աստուծոյ զարդարեալ ի վարս պարկեշտ, անուն նորա Բենեդիկտոս, ի տղայութենէ սրտին մաքրութեամբ պայծառացեալ եւ զմարմինն ի գեղեցկութիւն ամբօթեան պահեալ...»:

Հնադոյն օրինակը կը պահուի Երեւանի Պետական Մատենադարանի թիւ 4947, ԺԳ. դարու ձեռագրին մէջ, որմէ օրինակուած է Վենետիկի թիւ 305 («հին թիւ՝ 678) գրչագիրը, հրատարակուած՝ «Բազմավէպ»ի ներկայ թիւին մէջ Հ. Պ. Անանեանէ:

2. Վարք Սուրբ եւ մեծ Հօրն Բենեդիկտոսի ճգնաւորի. «Սուրբ հայրն Բենեդիկտոս էր ի Կամբանիոյ երկրէն, յոյժ տեղեակ եւ վարժ աստուածային կտակարանաց...»:

Հրատարակուած է՝ 1834ին Գրիգոր դպիր Փեշտրմալճեանի կողմէ Պոլիս տպուած Յայսմաւորքին մէջ (Ա. մաս, էջ 128): Նոյնը հրատարակած է նաեւ Հ. Գ. Պայեան, Փրանսերէն թարգմանութեամբ (Patrologia Orientalis, Paris, t. XXI, 1927, pp. 188-190):

3. Վարք եւ յիշատակ Սուրբ Խորն Բենեդիկտոսի. «Պարկեշտ եւ հրեշտակակրօն բարեհամբաւ հայրն մեր Սուրբն Բենեդիկտոս էր ի մեծ քաղաքէն Հռոմայ, զաւակ բարեպաշտ եւ երկիւղած ծնողաց...»:

Հրատարակուած է Յայսմաւորքի Պոլիս կատարուած այլեւայլ տպագրութիւններուն մէջ. այսպէս՝ տպ. 1706, էջ 588-591. տպ. 1706 (-1708), էջ 645-647. տպ. 1730, էջ 447-449: Նոյնը հրատարակուած է նաեւ Վենետիկի Մխիթարեաններէն, 1880ին, լատիներէն թարգմանութեամբ հանդերձ [Սահման Բենեդիկտոսն վանաց, էջ 113-118 (շնորհ.), 119-123 (լատ. թրգ.)]:

4. [Վարք] Սրբոյն Բենեդիկտոսի ճգնաւորին. «Էր ոմն վարուք դովելի եւ անըն նորա Բենեդիկտոս, որ թարգմանի օրհնեալ. սա ի մանկութենէ իւրմէ, ունելով զմիտս ծերունւոյ, ոչ փմիք հեշտութեան Կոտ զմիտս իւր...»:

Թարգմանութիւն մըն է լատիներէնէ, ու կը պահուի Երեւանի Մատենադարանին թիւ 2180 գրչագիրին մէջ (էջ 47ա-48բ):

5. [Վարք] Սուրբ Խորն Բենեդիկտոսի. «Սուրբն Հռոմայեցի էր եւ բնակէր միայնութեամբ...»:

Ասոր մէկ օրինակը տե՛ս Երեւանի Մատենադարան, Զեռ. թիւ 3658 (էջ 160բ). վերջաւորութիւնը թերի է:

6. Ս. Բենեդիկտոսի կենսագրութիւններու շարքին յիշեմք նաեւ Հ. Մկրտիչ Ագեբեանի շարագրութեամբ լոյս տեսածը, որ համագրութիւն մըն է ձեռագիրներու այլեւայլ օրինակներուն. տե՛ս Լիպարուի թիւն մըն է ձեռագիրներու այլեւայլ օրինակներուն. տե՛ս Լիպարուի վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոյ, Հտ. ԺԲ, Վենետիկ 1815, էջ 78-81 - նոյնը մեծգր., Վենետիկ 1810, էջ 1114:

անոնց տարազը քիչ կը տարբերէր քաղաքին ընդհանուր կանացի տարազէն. ունէին միայն կամաւոր կուսութեան ուխտ մը: Ժամանակ մը ետք, տեսնելով չըջալայ լատին կուսաններու ծաղկեալ վիճակը եւ կրօնաւորական ճշտապահութիւնը, իրենք ալ կը փափաքին ծառայել Աստուծոյ բացայայտ ուխտերով եւ յատուկ կանոնադրերով, առանց հրաժարելու իրենց մայրենի լեզուէն եւ հայածէս պատարագէն ու ժամերգութենէն:

1688ին կը գումարուի Լեհաստանի հայ եկեղեցականներու վերանորոգումի Սիւնհոդոսը: Վարդան Արքեպս. Յունանեան չէր կրնար նկատի չառնել հայ կուսաններու հարցը: Մինչ այդ, սակայն, կուսանները դիմեր էին արդէն ուղղակի Հռոմ, խնդրելով որդեգրել Ս. Բենեդիկտոսի Կանոնները՝ հաճադրուած հայկական ծէսին հետ:

Նոյն տարին Հաւատոյ Տարածման Ժողովը խնդիրը կը յանձնէ Տէր Բարսեղ վարդապետին քննութեան, որ յետ կարդալու Ս. Բենեդիկտոսի Կանոնները՝ կ'եզրակացնէ թէ հայ կուսանները կրնային որդեգրել ինչ որ կը հայէր հոգեւոր հրահանգներու, ջերմեռանդութիւններու, վանական կեանքի, բայց ո՛չ՝ ինչ որ կը վերաբերէր Տօնացոյցին, քանի որ Լեհաստանի հայերը կը դործածէին ազգային Տօնացոյցը, եւ եթէ կուսանները որդեգրելու ըլլային լատինականը՝ իրենց ազգակիցներուն միջեւ հակակրանք պիտի արծարծէին իրենց հանդէպ:

1690ին, Հաւատոյ Տարածման Ժողովը կը վաւերացնէ հայ կուսաններու խնդրանքը՝ որդեգրելու Ս. Բենեդիկտոսի Կանոնները, պահելու պայմանով հայկական Տօնացոյցը. միայն թէ տարւոյն ընթացքին պէտք էին տօնուիլ հինգ Բենեդիկտեան Սուրբեր եւ հայկական ծոմապահութիւններուն վրայ աւելցուիլ՝ ուրիշ երկու ծոմապահութիւններ: Այս կերպով, 1690ին, հայ կուսանները կը սկսին կոչուիլ Բենեդիկտեան Հայ Կուսաններ՝ որոնք ամբողջ երկու դար կը բարգաւաճին, ակոխելով քարի համբաւ մը իրենց շուրջ: 1932ին անոնց թիւը տասնհինգ էր. 1938ին վերածուած էին տասնմէկի: Համաշխարհային երկրորդ պատերազմի ընթացքին ամբողջապէս կը ջրնջուին՝ նոր կոչումներու պակասի հետեւանքով¹¹:

Ս. ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ ԵՒ ՄԵԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐԸ

1700ին, Պոլսոյ մէջ, Մխիթար Աբբայ նոր Միաբանութեան մը ծնունդ տալէ ետք, կը ստիպուէր ապաստանիլ Մեթոն, ուր կը կանգ-

11. Շնորհակալութիւն կը յայտնենք հոռոմէարեան Տէր Գրիգոր Պետրովիչ վարդապետին, որ մեր տրամադրութեան դրաւ իր անտիպ և ընդարձակ աշխատասիրութիւնը՝ «La Chiesa Armena in Polonia», հտ. Գ., ուսկից քաղեցինք շատ ընդհանուր կերպով պատմական այս տուեալները:

նէր վանք ու եկեղեցի, եւ իսկոյն, նորակազմ Միաբանութեան հաստատութիւն տարու համար, իր աշակերտներէն երկու հոգի կը ղրկէր Հռոմ, յանձնելով անոնց իր անդրանիկ նամակը՝ ուղղուած Ս. Աթոռին: Մխիթար՝ հայկական նոր վանականութիւն մը չէ որ կը հաստատէր. հինն էր որ կը վերանորոգէր ինչ ինչ բարեփոխումներով: Իր այդ առաջին նամակով՝ Հռոմէն կը խնդրէր պահել այն ամէն ինչ որ կը պատկանէր հայ վանականութեան եւ ծէսին, միացնելով արեւմտեան վանականութենէն փոխ առնուած քանի մը կէտեր. այսպէս՝ կրօնաւորական երեք ուխտերուն բացայայտ յայտարարութիւնը, վանականին՝ իր վանքին կապուած մնալու պարտադրութիւնը, եւ վանահօր լիազօր իշխանութիւնը իր միաբաններուն վրայ:

Մխիթարի օրերուն հայ վանականութիւնը ունէր երկու ճիւղ. առաջինները կը հետեւէին Ս. Բարսեղ Կեսարացիի կանոններուն, իսկ երկրորդները՝ Ս. Անտոն Անապատականի կանոններուն: Նկատի չենք առնել երրորդ խումբը, Միաբանոց Եպրայնները, որոնք կը հետեւէին Ս. Օգոստինոսի կանոններուն, եւ իրենք զիրենք կը նկատէին հոռոմէածէս հայեր, որով դուրս կը մնային Հայ Եկեղեցւոյ ծիսակնի սահմաններէն:

Ս. Բարսեղի կանոններուն կը հետեւէին, օրինակի համար, Սեւանի վանքի միաբանութիւնը, ինչպէս նաեւ Կիլիկեան վանքեր, որոնցմէ խումբ մը վանականներ Իտալիա գաղթել էին եւ հոն ճանչցուած՝ իբր Հայ Բարսեղեաններ: Այս վերջիններս ալ, սակայն, յորդարար որդեգրած էին Օգոստինեան Կանոնը¹²:

Ս. Անտոնի կանոններուն կը հետեւէին գրեթէ ամբողջ Մեծ Հայքի եւ Փոքր Հայքի հայկական վանքերը, որոնք միաժամար կը կաղմէին Անտոնեան հսկայ Կարգ մը, առանց բացայայտ կերպով կրելու այս անունը¹³: Մխիթար, որ կրօնաւորական սքեմը գլեցաւ Սեբաստիոյ Ս. Նշան վանքին մէջ, փրտակից էր Ս. Անտոնի Կարգին, եւ

12. Սեւանի մասին տես՝ Պատմութիւն անցից անցելոց Անտոն վանոց, արարեալ ՄԱՆՈՒԷԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԿԻԼԻԿԻՅԱՆՍԻՈՅ Ի 1830 ամի, Ի Սէվան, «Արարատ», Դ (1871), էջ 14: Կիլիկիոյ Սեւ Լեւան վանքերու մասին՝ տես L. B. ZEKIYAN, Le colonie armene del Medio Evo in Italia e le relazioni culturali italo-armene, «Atti del Primo Simposio Internazionale di Arte Armena - 1975», Venezia 1978, էջ 875-880:

13. Հմմտ. Հ. Ս. ՊԱՆՃԵՄԵԱՆ, Պատմութիւն Կաթողիկէ վարդապետութեան Ի Հայո, Վիեննա, 1870, էջ 302: Հ. Պ. ԱՆՆԵԱՆ, Ի՞նչ եղած է մեր միաբանութեան դիմագիծը եւ յատկանշական գործունէութիւնը՝ ըստ Մխիթար Աբբաի եւ մեր վանական եւ հարազատ ամենաբնական, ապագր. բանախօսութիւն՝ 30 Մարտ, 1986, Վենետիկ, Ս. Ղազար, էջ 5, ուր կը մէջբերուի Թովմաս Վանանդեցիի հետեւեալ ստորագրութիւնը՝ Indignus servus Thomas Vardapiet Abbas ordinis Sancti Antonii, Archiepiscopus sanctae Crucis in Coltan Perso-Armeniae:

ունէր հաստատ առաջադրութիւն անոր մէջ մնալու. այնպէս որ Հռոմի Ս. Աթոռին ղրմելու պահուն՝ նոր Միաբանութիւն մը հիմնելու առաջարկ չէ որ կը ներկայացնէ, այլ լոկ վերանորոգելու Ս. Անտոնի Կարգը՝ որու անդամն էր:

Հռոմէն չէր կրնար իսկոյն հասնիլ հաստատութեան կոնդակը՝ առանց տեղեկանալու մանրամասնութիւններու: Այնպէս որ, բացի ուրիշ ազդիւրներէ հաւաքուած լուսարանութիւններէ, նոյնինքն Մըխիթարէն եւս կը խնդրեն՝ որ զբաւոր կերպով ներկայացնէր իրենց այն Կանոնը եւ Սահմանադրութիւնը, որոնց կ'ուզէր հետեւիլ:

Միխիթար չունէր առձեռն գրաւոր Կանոնադիրք մը, այնպէս որ կը ստիպուի զրի առնել այն ինչ որ կը գործադրուէր վանքին մէջ, եւ կամ այն ինչ որ աւանդութեամբ տեսած էր եւ լսած՝ նկատմամբ հայ վանականութեան: Այս բոլորը՝ Կանոն կրօնաւորացն Ս. Անտոնի Արքայի վերնադիրն տակ ամփոփելով կը զրկէ Հռոմ:

Հռոմի համար բոլորովին նոր երեւոյթ մըն էին Ս. Անտոնի այս կանոնները: Հոն ծանօթ էին միայն երեք գրաւոր Կանոններ՝ Ս. Բարսեղի, Ս. Բենեդիկտոսի եւ Ս. Օգոստինոսի. ամէն Միաբանութիւն, հին կամ նոր, պէտք էր հետեւիլ այս երեք Կանոններէն մէկուն: Ուստի կը թելադրեն Միխիթարի՝ ընտրել այդ երեքն մէկը, քանի որ ըստ հռոմէական իրաւագիտութեան ժամանակակից ըմբռնումներուն՝ Միխիթարի կողմէ ներկայացուած աւանդական հաւաքածոյին կը պակասէր գրաւոր փաստաւորուած հիմք մը:

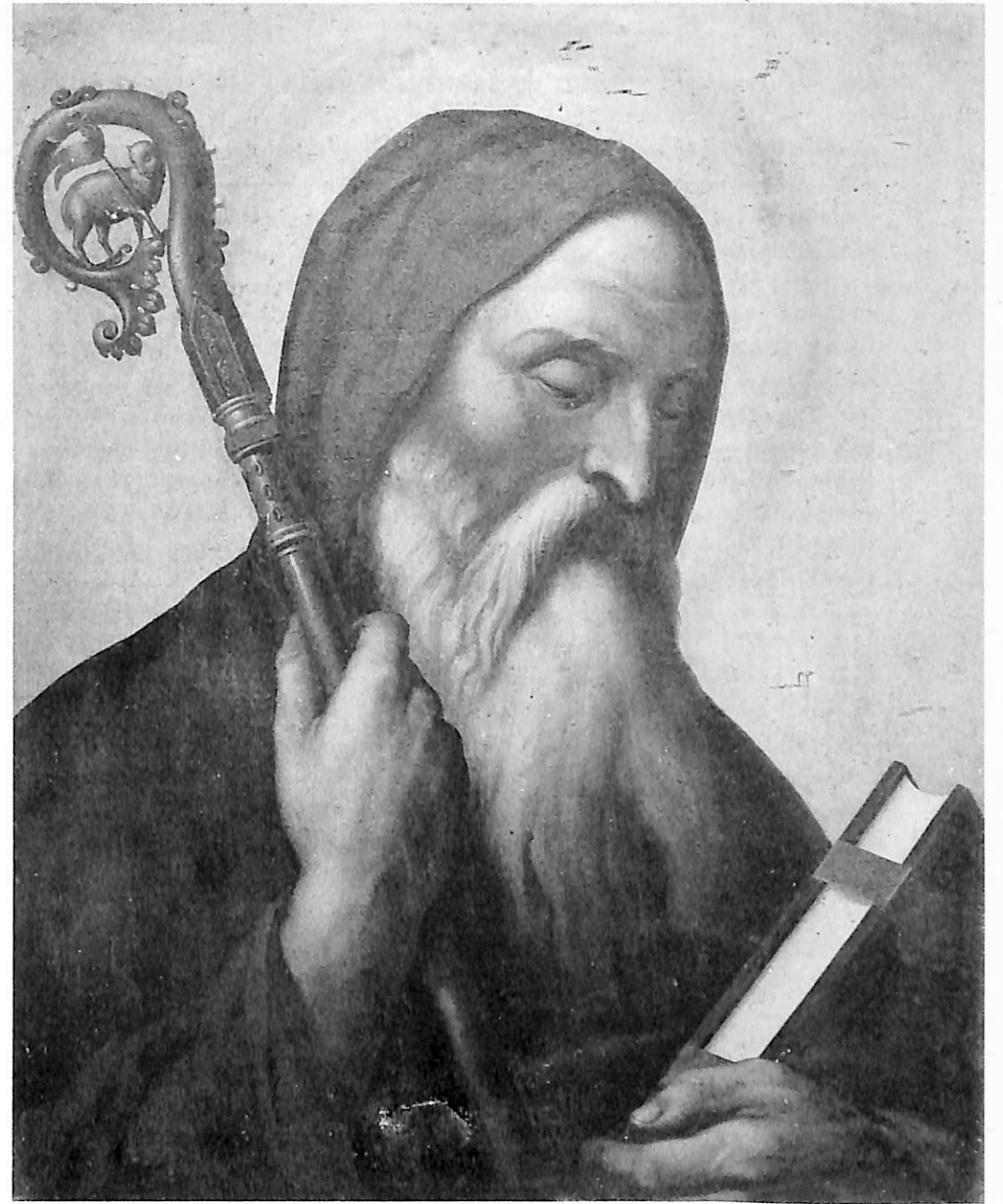
Միխիթար չուզեց ընտրել Ս. Բարսեղի Կանոնները, հակառակ որ Արեւելեան Եկեղեցիին պատկանող սուրբ մըն էր Բարսեղ եւ իր կանոնները վաղուց ծանօթ էին հայ վանականութեան: Նման ընտրութիւն մը՝ երկու արեւելեան Կանոններու միջեւ՝ նովին իսկ գործով հրաժարիլ պիտի նշանակէր Անտոնեան Կարգէն, ինչ որ հակառակ էր Միխիթարի սկզբնական նպատակին: Պէտք չէ մոռնալ նաեւ, որ Հայ Բարսեղեաններու Միաբանութիւնը, թէեւ բոլորովին իտալացած, բայց միշտ պահած հայ անունը, ղեռ նոր ջնջուած էր Իտալիոյ մէջ, ծանր անկարգութիւններու հետեւանքով, թողլով տխուր յիշատակ մը: Միխիթար պիտի չուզէր շփոթուիլ անոնց հետ:

Նմանապէս Միխիթար չէր կրնար ընտրել Ս. Օգոստինոսի կանոնները, չչփոթուելու համար Միաբանող եղբարց Կարգին հետ, որոնք նոյն օրերուն ղոյութիւն ունէին եւ կը հետեւէին Ս. Օգոստինոսի կանոններուն:

Կը մնար, ուրեմն, միակ կարելիութիւնը՝ ընտրելու Ս. Բենեդիկտոսի կանոնները, որոնք կրնային հաշտուիլ Ս. Անտոնի անունին հետ: Ս. Բենեդիկտոսի կանոնները որդեգրելով՝ կարելի էր պահել Միաբանութեան համար Անտոնեան անունը:

Ս. Բենեդիկտոս, նկարիչ՝ Յովհաննէս Պատկերահան, ԺԼ. դար (Թանգարան Ս. Ղազարի):

Ս. Բենեդիկտոս, Անժանօր նկարիչ, հաւանօրէն ժԸ. դար
(Թանգարան Ս. Ղազարի) :

Նկատի առած նոյն շրջանի պատմական պայմանները, Մխիթար ստիպուած էր ապրել արեւմտեան հողի վրայ: Որդեգրելով Ս. Բենեդիկտոսի կանոնները՝ ան կը պատուաստուէր արեւմտեան վանականութեան, որով իր Միաբանութիւնը օտար պիտի չնկատուէր յաջս Վենետիկի Հանրապետութեան եւ Հռոմի:

Հոս սակայն կ'ուզենք անդրադարձնել որ Ս. Ղազարի Դիւանին մեղի ծանօթ աղբիւրները ռիչտ են տալու՝ զորոնական գետնի վրայ՝ անդրադոյն տեղեկութիւններ Ս. Բենեդիկտոսի կանոնին որդեգրման մասին: Ունինք այս կանոններուն՝ նոյն ինքն Մխիթարի կողմէ լատին բնագրէն կատարուած հայերէն թարգմանութեան զանազան ձեռագիր ընդօրինակութիւններ, անտարակոյս՝ միաբաններու առձեռն զործածութեան համար: Հակառակ որ Ն. Լամբրոնացիի թարգմանութիւնը քոյութիւն ունէր, եւ սա անծանօթ չէր անշուշտ Մխիթարի, սակայն հին ձեռագիրներու չղոյութիւնը եւ հայրենիքէն հեռու գտնուելու պարագան՝ ստիպած են դինք ձեռք զարնելու նոր թարգմանութեան:

Ներկայիս Մխիթար Աբբա՛հօր դիւանին մէջ Ս. Բենեդիկտոսի կանոններէն կը գտնենք երկու ձեռագիր: Առաջինը կը բացուի Սուրբին նկարով, որու ստորեւ գրուած է. «Սուրբ Հայր Օրհնեալ Բէնէդիկտէ, ըզմեղ օրհնեա յայսմ հետէ, պահել զԿանոնս որ ի քէն է. ամէն»։ Իսկոյն կը յաջորդէ «Սկսանի Կանոն Սրբոյ Հօրն Բենէդիկտոսի. (Գլ. Ա.) Յաղազս սեռից միայնակեցաց...»։

Երկրորդ ձեռագիրն է՝ «Կանոն Սրբոյ Հօրն Բենէդիկտոսի Աբբային. յամին Տեառն 1740 Յուլիսի 25 օրինակեցաւ քի գաղափարէն»։ այս սկզբնագիր օրինակը չէ հասած մեղի: Նախ քան յառաջաբանը՝ «Ունկնդիր լեր, ո՛վ որդեակ», գրուած ան զանազան Սուրբերու վկայութիւններ ի գովեստ Ս. Բենեդիկտոսի կանոնին:

Ունինք երրորդ ձեռագիր մը, թարգմանուած լատիներէնէ, Առաջաբանութիւն բացատրութեանց Հարց Միաբանութեանն Կասիմու լերին վերնագրով, որ իր պարունակութեան եւ թարգմանութեան շարժառիթներուն նկատմամբ՝ կարօտ է առանձին ընդարձակ ուսումնասիրութեան:

Մխիթար Աբբա՛հայր, Վենետիկ հասնելէն երկու տարի ետք, 1717ին, Վենետիկի Ծերակոյտին հրովարտակով կը ստանայ Ս. Ղազար կղզին, ուր իսկոյն կը վերանորոգէ եկեղեցին, կանգնելով յատուկ խորան մը յանուն Միաբանութեան Պաշտպան՝ Ս. Անտոն Անպատականի: Աւելի ուշ, 1738ին, վանքի առաջին կիսաշարկին վրայ, սեղանատան հիւսիսային կողմը, ի պատիւ Ս. Բենեդիկտոսի, Մխիթար Աբբա՛հայր կը կանգնէ առանձին մատուռ մը, որու խորանին պատկերը քծել տուած է Հռոմ քնակող նկարիչ Յովհաննէս Ամիրեանին: 1975ի ահաւոր հրդեհին, այս փոքրիկ մատուռն ալ վը-

նասունցաւ՝ յատկապէս ծուխէն: Ս. Բենեդիկտոսի նկարը՝ յաջորդաբար նորոգութեան ենթարկուելով՝ փրկուեցաւ:

1712ին Հռոմէն Մեթոն ղրկուած Սահմանադրութեան մէջ՝ չենք գտներ Ս. Բենեդիկտոսի անունը: Լատիներէն բնագրին վրայ, վերնագիրին մէջ, պարապ թողուած է անոր անունին տեղը. բայց երբ Միխիթար որդեգրած է Ս. Բենեդիկտոսի Կանոնը, Սահմանադրութիւնը լատիներէնէ հայերէնի թարգմանած ատեն, վերնագիրին մէջ կը զետեղէ նաեւ Ս. Բենեդիկտոսի անունը: Այնուհետեւ յաջորդ Սահմանադրութիւններու քննարկներուն մէջ, Ս. Անտոնի անունին կից կը տեսնենք նաեւ Ս. Բենեդիկտոսին:

* * *

Պատմական-քանասիրական այս հակիրճ ակնարկը դարերու ընթացքին Ս. Բենեդիկտոսի հայ հոգեւոր իրականութեան մէջ ներկայութեան մասին՝ կրնանք փակել Եսայի Նչեցիի սա նշանակալից խօսքերով. «սուրբ հայրն անապատի եւ քանոնն մաքուր վարուց ճշդ-նաւորաց՝ մեծն Բենեդիկտոս լատինացի»¹⁴: Թէեւ Նչեցիին Ս. Բենեդիկտոսի հեղինակութեան կը դիմէ. պախարակելու համար Լատինները, բայց կը վկայէ միեւնոյն ատեն՝ թէ Սուրբերը վեր են ազգային, ծիսական, իրաւական, քաղաքական եւ կամ ուրիշ որեւէ կարգի մարդկային սահմանադիրներէ: Եւ եթէ, աշխարհադրապատմական ազդակներու բերումով, Արեւմուտքի մեծ Սուրբերը չեն թափանցած մեր եկեղեցական աւանդութեան մէջ, թէեւ նոյնպէս այլազգի՝ բայց արեւելից շատ Սուրբերու նման շնորհաւորութեամբ մը, սակայն, այն քիչն ալ՝ որ վկայուած է փրենց մասին՝ բաւական է կազմելու փայլուն թելերէն մին ոսկի նարօտի մը, որ Արեւմուտքի հեռաւոր ծայրերէն կ'երկարի մինչեւ Եւրոպայի ծայրագոյն Արեւելքը՝ Հայաստան:

Հ. ՍԱՀԱԿ ԴԵՄԺԵՄԻԱՆ

14. Թուրք ԵՍԱՅԵԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ առ Տէր Մատթէոս, «Ճառաբան», հտ. Բ. (1860), տետրակ Ժ, էջ 162: Տե՛ս նաեւ՝ ԱԿԻՆԵԱՆ, Ներսէս Լամբրոնացի, էջ 286:

Résumé

ST. BENOIT ET LES ARMÉNIENS

P. SAHAG DJEMDJEMIAN

L'étude présentée ici est la version arménienne, avec quelques développements, de la communication lue par l'A. au Symposium de Novalesa (Turin) sur «St. Benoît et l'Orient chrétien» (Mai 1980) et qui fut publiée ensuite en italien dans les Actes du Symposium. Il s'agit d'une présentation synthétique de la présence de St. Benoît dans la littérature, la spiritualité et le rite arméniens. L'écrit est subdivisé de la manière suivante:

a) *St. Benoît dans la littérature*: sont mentionnées les cinq rédactions de la biographie du saint qu'on rencontre dans les mss. arméniens. L'A. y ajoute la vie du saint rédigée par le P. Mkrtič Awgerean (Aucher) qui fait une synthèse des textes manuscrits.

b) *La règle de St. Benoît*: elle fut traduite par N. Lambronac'i. Cette version reste encore inédite. La première édition en arménien classique de la Règle est celle d'une traduction faite par les Pères, Mékhitaristes de Vienne, publiée en 1842. Une autre traduction, toujours en arménien ancien, a été publiée à Venise en 1928. Bien que les noms des traducteurs n'y figurent pas, il sont les Pères Arsēn Łazikean et Yovhan Awger. En outre, la Règle de St. Benoît se trouve mentionnée dans deux *Maštoc*.

c) *Statutum monasticum benedictinum*: c'est la constitution du monastère bénédictin de St. Paul à Antioche, composée par Bérenger, moine de Fécamp. La traduction est encore de Lambronac'i, éditée à St. Lazare, Venise, en 1880. L'A. modifie ici l'opinion exprimée dans l'édition italienne de sa communication, selon laquelle Lambronac'i aurait traduit ce texte sur une version grecque. Il fut certainement traduit d'un original latin perdu.

d) *Vierges arméniennes bénédictines*: communauté monastique féminine qui apparaît en Pologne vers la fin du XVIe siècle et qui adopte, en 1690, la règle bénédictine. La communauté subsista jusqu'à la dernière guerre mondiale.

e) *St. Benoît et les Mékhitaristes*: Mekhitar, lorsqu'il fit au Saint-Siège la demande pour l'approbation de sa fondation, déclarait d'appartenir à l'ordre des Moines Arméniens de St. Antoine, qu'il entendait réformer. La règle qu'il présentait s'appuyait sur la tradition, sans avoir été codifiée par un document écrit. Outre cette règle traditionnelle de St. Antoine, les Arméniens connaissaient encore la règle de St. Basile. Aussi les monastères arméniens d'Italie au Moyen Âge suivaient cette dernière. Mekhitar fut invité par le Saint-Siège à choisir parmi les règles de Basile, de Benoît et d'Augustin. Il choisit la deuxième, probablement pour ne pas être confondu avec les Basiliens arméniens et surtout avec ceux d'Italie, lesquels, quoique tout à fait latinisés, avaient maintenu le nom de *Fratres Armeni* jusqu'à leur suppression en 1650 pour de graves désordres intérieurs.

L'A. conclut par une citation d'Esayi Nč'ec'i qui voyait dans le patriarche du monachisme occidental «le saint père du désert et le canon de la pureté de vie des ascètes, Benoît, le grand latin».